

Evaluating of social sustainability indicators in district 15 of Tehran

Hoseinpour, B^a., Zahiri, H^{b,1}., Musai, M^c

^a Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

^b Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author)¹

^c Department of Planning and Development, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Objective: Social sustainability is considered as an essential element of sustainable development and social issues are the integral part of urban projects. Therefore, the dimensions of social sustainability are one of the most important and the key tools used in urban planning and policy. The aim of this study is to evaluate and analyze the levels of social indicators in District 15 (Tehran) and its subdistricts and the ranking of these elements in this area.

Methods: The present paper is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of method. First, the data were collected using questionnaire tools for indexing and then was used to weight to analyze the data and to rank the district 15 and its subdistricts, the ANP network analysis method and the Topsis method were used, respectively.

Results: The findings indicate that among the social sustainability, social justice with a weight of 0.988 is the first, satisfaction with a weight of 0.977 is ranked the second due to the little access to the city services, and personal confidence with a weight of 0.884 is ranked as the third. According to Topsis method, Moshiria, Abazar and Khavarshahr subdistricts are ranked the first, second, and third, respectively.

Conclusion: In this study, to achieve social sustainability, three major elements -Security, Participation and Quality of Life- were introduced. These three components were considered in the form of six criteria and fifteen sub-criteria. Among them, social justice has the highest weight.

Keywords: Sustainable Development, Social Sustainability, District Sustainability, Network Analysis.

Received: January 27, 2020   **Reviewed:** June 28, 2020   **Accepted:** August 24, 2020   **Published online:** September 22, 2020

Citation: Hoseinpour, B., Zahiri, H., Musai, M (2020). *Evaluating of social sustainability indicators in district 15 of Tehran*. Journal of Urban Social Geography, 7(2), 217-237. (In Persian)

DOI: [10.22103/JUSG.2020.2027](https://doi.org/10.22103/JUSG.2020.2027)

¹ **Corresponding author:** Semnan, Garmsar Azad University, Iran. P.C: 3581631167. Email: h.zahiri@iau-garmsar.ac.ir (Zahiri, H)

ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی در محلات منطقه پانزده کلان‌شهر تهران

بتول حسین پور^a، هوشنگ ظهیری^b، میثم موسائی^c

^a گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
^b گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
^c گروه برنامه‌ریزی و توسعه دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

تبیین موضوع: پایداری اجتماعی جزء اساسی از توسعه پایدار و مباحث اجتماعی جزء جدایی ناپذیر طرح‌های شهری محسوب می‌شود؛ بنابراین ابعاد پایداری اجتماعی یکی از مهمترین و کلیدی‌ترین ابزار در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری شهری استفاده می‌شود. هدف، ارزیابی و تحلیل سطوح برخورداری محلات منطقه ۱۵ (کلان‌شهر تهران) از نظر شاخص‌های اجتماعی و رتبه‌بندی محلات است.

روش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش، بنا بر ماهیت موضوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. ابتدا با استفاده از ابزار پرسشنامه داده‌های مورد نظر برای شاخص‌سازی گردآوری شده و سپس برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل شبکه ANP استفاده گردیده است. پس از آن جهت رتبه‌بندی محلات از روش تایپسیس استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از آن است که در بین شاخص‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی با وزن ۰/۰۹۸ بیشترین وزن، رضایت از میزان کمی دسترسی به خدمات با وزن ۰/۰۹۷، رتبه دوم و اعتماد فردی با وزن ۰/۰۸۴ رتبه سوم در بین شاخص‌های پایداری اجتماعی کسب کرده است. در روش تایپسیس مشیره رتبه اول، ابوذر رتبه دوم و خاورشهر رتبه سوم را کسب کردند.

نتایج: در این پژوهش برای رسیدن به پایداری اجتماعی سه مولفه (امنیت، مشارکت و کیفیت زندگی) معرفی شدند. این سه مؤلفه در قالب شش معیار و پانزده زیرمعیار در نظر گرفته شد. در این بین، عدالت اجتماعی رتبه اول را کسب کرد.

کلیدواژه‌ها: توسعه پایدار، پایداری اجتماعی، پایداری محلات، تحلیل شبکه.

انتشار آنلاین: ۱۳۹۹/۰۷/۰۱

پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۰۳

بازنگری: ۱۳۹۹/۰۴/۰۸

دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۰۷

استناد: حسین پور، بتول؛ ظهیری، هوشنگ؛ موسائی، میثم (۱۳۹۹). *ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی در محلات منطقه پانزده کلان‌شهر تهران*. دوفصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری، ۷ (۲)، ۲۳۷-۲۱۷.

DOI: [10.22103/JUSG.2020.2027](https://doi.org/10.22103/JUSG.2020.2027)

مقدمه

توسعه^۱ را می‌توان تکامل سطح زندگی و رسیدن به شرایط آرمانی در حوزه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی دانست که تحقق مفاهیم آزادی، عدالت، پویایی اجتماعی، توسعه انسانی و رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را به همراه می‌آورد. همچنین توسعه را کشف روش‌های دستیابی به حرکتی تکاملی به شمار می‌آورند که پدیده‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را متعادل و متوازن می‌سازد و شرایطی نوین را برای پویایی اجتماعی، اقتصادی و تحقق عدالت اجتماعی فراهم می‌کند. بر خلاف پیشرفت که حرکتی به سمتی تازه را القا می‌کند، توسعه نوعی انطباق‌پذیری با چیزی که هم اکنون موجود است و استمرار در تحول آن را هویت می‌نامند، القا می‌کند و لذا از مفهوم پیشرفت متمایز می‌شود. توسعه دارای ماهیتی درون‌زاست که می‌تواند با استمداد از خارج بر غنای آن افزوده شود، درحالی‌که اگر برون‌زا یا ناموزون باشد، به هیچ وجه توسعه نیست (فاضلی: ۱۳۹۶، ۷۶).

مفهوم پایداری^۲ آنچنان‌که امروزه مشاهده می‌شود در تلاش است تا به فراسوی مقوله دوگانه اقتصاد و محیط زیست برسد و عناصر اجتماعی را نیز در آغوش گیرد و در واقعیت امر، رسالت دارد تا با ترکیب تفاسیر و دیدگاه‌های متفاوت بر اهداف و مقاصد متعارض برنامه‌ریزی توسعه غلبه نماید و زمینه ساز پیوند میان آن‌ها گردد. از این منظر، اکنون پذیرفته شده است که پایداری، مفاهیم عدالت اجتماعی و توزیع برابر فرصت‌ها، محافظت از محیط زیست و رشد و اثر بخشی اقتصادی را به‌طور توأمان و همزمان بدون ترجیح یکی بر دیگری در بر دارد (porta&serga, ۲۰۰۴). مفهوم توسعه پایدار^۳ محصول یک فرایند تاریخی است که پس از ارزیابی و نقدهای مستمر توسعه نام گرفته است. پایداری به این منظور هست که از همه ابعاد توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی نگاه شود و به یک ثبات لازم رسیده باشد به این معنی که تمام نواقص فرایند توسعه را جبران کرده باشد. بنابراین پایداری با مفاهیمی همچون گسترش رفاه، عدالت، کیفیت زندگی، کاهش شکاف طبقاتی، برابری، آزادی و حفظ محیط زیست گره خورده است. و توسعه پایدار به معنای بهبود کیفیت زندگی در همه ابعاد آن است.

با توجه به مطالب فوق، به این نتیجه می‌رسیم که توسعه واقعی زمانی به وقوع می‌پیوندد که مشارکت افراد را در فرایند توسعه به همراه داشته باشد و بُعد اجتماعی توسعه، فرایند توسعه را مستلزم به وجود آوردن اعتماد اجتماعی، گسترش شبکه روابط اجتماعی، فراهم آوردن بستر همکاری و اقدام جمعی، تقویت سرمایه اجتماعی، توجه به همه اقشار جامعه با هر فرهنگ همراه با تفاوت‌های بین آن‌ها را در بر می‌گیرد.

بنابراین وجه اجتماعی پایداری بر حفظ و گسترش شبکه روابط اجتماعی، برقراری عدالت اجتماعی، به رسمیت شناختن انواع فرهنگ‌ها، توزیع عادلانه فرصت‌ها و برخورداری یکسان از مواهب، توجه ویژه به زیرساخت‌های فرهنگی، آموزشی و علمی، توانمندسازی مردم، ارتقا آگاهی افراد، توجه به کیفیت زندگی افراد، برابری جنسیتی، توزیع برابر منابع و تساوای تسهیلات و خدمات اجتماعی و بهداشتی، حفظ حقوق مدنی و شهروندی و مشارکت همه اقشار در امور مختلف جامعه را شامل می‌شود.

در یک قرن اخیر، نسبت شهرنشینی در ایران چهار برابر افزایش یافته است و در حال حاضر سه چهارم جمعیت کشور در شهرها زندگی می‌کنند. روند شتابان گذار شهری در ایران با افزایش تمایز و نابرابری نه تنها بین شهرها، بلکه درون شهرها و بین مناطق مختلف شهری همراه بوده است. از این رو، یکی از ویژگی‌های بارز کلان شهر تهران، نابرابری

¹ Development

² Sustainability

³ Sustainable Development

فضایی و منطقه‌ای آن است. بین مناطق مختلف شهر تهران از نظر سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی تفاوت محسوس و معناداری وجود دارد. مناطق کم تر توسعه یافته و توسعه نیافته بیشتر در جنوب و جنوب شرقی شهر هستند، مناطق متوسط و نسبتاً توسعه یافته در مرکز و غرب شهر تهران قرار دارند و مناطق توسعه یافته (برخوردار) در شمال شهر واقع شده اند. بدین ترتیب، نابرابری فضایی در ابعاد مختلف توسعه ای مشخصه بارز کلان شهر تهران است و فضاهای نابرابر شهری عامل کلیدی توسعه ناپایدار شهری محسوب می‌شود. منطقه ۱۵ یکی از مناطق کم تر توسعه یافته و کم برخوردار در بین مناطق هست. و انجام این پژوهش به این دلیل دارای ضرورت است که با شناسایی شاخص‌های مناسب اجتماعی می‌تواند به پایداری محلات منطقه ۱۵ به برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مدیریت شهری در راستای توسعه محلات کمک بسزایی کند.

محقق برای ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی معیارهای مشارکت، کیفیت زندگی و امنیت با استفاده از نظرات جمعی متخصصان و مبانی نظری استفاده کرده است.

پیشینه نظری

باور معتقد است محلات پایدار متنوع بوده، شرایط و ویژگی‌های محلی را به تصویر می‌کشند، از پتانسیل‌های بالقوه محلی در رسیدن به اهداف کیفی خود بهره می‌گیرند و نیز ساختار محیطی جامعه، ویژگی‌ها و روحیات ساکنان و بوم و اقلیم را به تصویر می‌کشند. این محلات از مشارکت عمومی در رسیدن به اهداف مشترک برخوردارند. برخورداری از اقتصادی شکوفا و پیش رونده و البته متناسب، محیطی سالم با برخورداری افراد از سلامت عمومی و آسایش روانی، سرزندگی و پویایی و مطبوعیت در محیط همسایگی، برخورداری از مدیریت کارآمد و مشارکت داوطلبانه و مؤثر افراد است. (Pover, ۲۰۰۳)

به عقیده راکو، یک مکان پایدار جایی است که در آن تعادلی بین کار، مسکن و خدمات اجتماعی به صورت متقابل برای گروه‌های مختلف اجتماعی اقتصادی وجود دارد. وی بحث می‌کند که با یک اختلاط مناسب گروه‌های اجتماعی مختلف، فرصت‌های شغلی، و دسترسی به محیط مصنوع، محلات پایدار نقش به شدت فزاینده و مهمی در برون رفت از محرومیت‌های اجتماعی ایجاد شده در زمان‌های مشابه و شکل‌های گوناگون در مکان‌های در رقابت با یکدیگر ایفا می‌کنند. وی محلات را به دو دسته پایدار و غیر پایدار تقسیم می‌کند (Racuo, ۲۰۰۷).

مفهوم توسعه پایدار در عین سادگی ظاهری آن از پیچیدگی فوق العاده ای برخوردار است که باعث شده تعریف‌ها و تفسیرهای گاه بسیار دور از ذهنی برای آن ارائه گردد. ابهام مفهومی و چندوجهی بودن توسعه پایدار و نیز علایق گوناگون مفسران این مفهوم که مربوط به بین رشته ای بودن آن است، باعث تنوع در تعاریف گردیده، به گونه که تا اوایل دهه ۱۹۹۰ بیش از ۷۰ تعریف از توسعه پایدار ارائه شده است (Holmberg and Sandbrook, ۱۹۹۲).
ترنر معتقد است که سیاست توسعه پایدار در پی حفظ میزان قابل قبولی از رشد درآمد سرانه بدون هدر دادن ذخیره سرمایه ملی یا ذخیره منابع زیست‌محیطی است (Terner, ۱۹۸۸).

کان‌وی توسعه پایدار را به‌عنوان تداوم تولید خالص توده زنده (تعادل مثبت توده در ازای یک واحد از مکان در طول زمان) تعریف می‌کند و کمیسیون جهانی توسعه محیط زیست^۱، توسعه‌ای را پایدار می‌داند که: نیازهای نسل حاضر را برآورده سازد بدون کاستن از توانایی نسل‌های آینده در برآوردن نیازهایشان. (Conway, 1987)

بر اساس آخرین تعاریف سازمان ملل، «توسعه اجتماعی»^۱ فرایندی از تغییرات است که منجر به بهبود در «به زیستن» و «روابط اجتماعی» می‌شود که منصفانه تر و سازگارتر با اصول حکومت دموکراتیک و عادلانه است. توسعه اجتماعی شامل هم دستاوردهای مادی مانند سلامت، آموزش و پرورش مناسب، دسترسی پایدار به منابع، کالاها و خدمات برای زندگی مناسب در یک محیط قابل پذیرش، وهم دستاوردهای غیرمادی با ویژگیهای اجتماعی و فرهنگی مانند حس کرامت، امنیت و شمول اجتماعی و دستاوردهای سیاسی مربوط به فعالیت، مشارکت و بازنمایی است (مؤسسه مطالعات توسعه اجتماعی سازمان ملل، ۲۰۱۶).

توسعه اجتماعی در جستجوی بهبود رفاه اجتماعی، به معنای تقویت جامعه مدنی (مثل تعامل گروه‌های اجتماعی و...)، رعایت حقوق اجتماعی، و توانایی جامعه برای حل اختلاف و تضادها، تعریف شده است. توسعه اجتماعی در سال ۱۹۹۵ میلادی به صورت مبارزه با فقر مطرح شد. همچنین توسعه اجتماعی می‌تواند به معنی گذار از جامعه سنتی به جامعه مدرن یا جامعه صنعتی باشد. و به معنای متمایز شدن جامعه از یک ساخت اجتماعی قدیم به یک ساخت اجتماعی جدید است (موسایی، ۱۳۸۸: ۱۰۲).

مفهومی که در سال‌های اخیر در رابطه با پایداری اجتماعی مطرح شد و در روش‌های جدید سنجش و ارزیابی عملکرد سازمان‌ها، مانند روش ردپای پایداری اجتماعی^۲ مک‌الروی و همکاران (۲۰۰۷) نیز به کار رفته، اصطلاح خط پایین سه گانه است که اولین بار توسط جان ال‌کینگتون در سال ۱۹۹۹ مطرح شد اما به سرعت گسترش یافت. معنی این اصطلاح آن است که امکان دستیابی به سطح مطلوبی از پایداری اقتصادی، اجتماعی یا زیست‌محیطی (به طور جداگانه) بدون دستیابی به حداقل سطوح اساسی از هر سه شکل پایداری به طور همزمان وجود ندارد (John Elkington, 1999). هرچند در این مفهوم هر سه جزء تشکیل دهنده توسعه پایدار از ارزش یکسانی برخوردار است اما در عمل تجربیات بسیاری از کشورها و سازمان‌ها نشان داده است که مرکزیت حوزه اقتصاد همچنان حفظ شده و مخصوصاً مؤلفه‌های اجتماعی در حاشیه قرار دارند، زیرا این تصور که علوم اجتماعی حمایت کننده بخش اقتصاد و محیط زیست است همچنان حفظ شده است (Makenzi, 2004). یکی از علل کاستی در این زمینه عدم شاخص سازی اصولی پایداری اجتماعی و عدم تبیین صحیح جایگاه این عنصر در ارتباط با سایر اجزاء توسعه پایدار است. با اینکه در رویکردهای جدید تلاش شده پایداری اجتماعی نه به عنوان یک عنصر در کنار عناصر دیگر بلکه عنصری دخیل و ممزوج در کلیه عناصر شامل اقتصاد، فرهنگ، محیط زیست و سیاست دیده شود (Magi & et, 2013).

چهار بعد از پایداری اجتماعی در محیط‌های شهری از نگاه کولانتونیو عبارت است از:

بعد / اجتماعی: دسترسی به منابع، نیازهای اجتماع، تعدیل تضادهای اجتماعی، ارتقای فرهنگی، آموزش، سالمندی، توانمندسازی در مدیریت دانش، آزادی، برابری جنسیتی، شادی، سلامت هویت اجتماع / غرور مدنی، تغییر ذهنیت و ادراکات همسایگی، منسجم کردن تازه واردان به محیط، رهبری، عدالت و برابری، تسهیلات فراغت و ورزش، مردم کم توان، تغییر جمعیت، فقرزدایی، کیفیت زندگی، امنیت و جرم، توسعه مهارت‌ها، تنوع اجتماعی و چند فرهنگی گرای، رفاه بعد نهادی / اجتماعی: ظرفیت سازی، مشارکت و توانمندسازی، اعتماد، سازمان‌های داوطلبانه و شبکه‌های محلی که با عنوان سرمایه اجتماعی نیز شناخته می‌شوند.

بعد / اجتماعی / اقتصادی: امنیت اقتصادی، اشتغال، فعالیت‌ها / اقتصاد غیررسمی، همکاران

¹Social development

Social Sustainability Footprint^۲

بعد/اجتماعی زیست‌محیطی: طراحی جامع، زیرساخت‌ها، سلامت زیست‌محیطی، مسکن، حمل و نقل، نابرابری‌های فضایی/زیست‌محیطی (Dexon, 2009).

نظریه دیگری که در تکوین مفهوم پایداری اجتماعی نقش داشته نظریه سرمایه اجتماعی است که جامعه‌شناسانی مانند پاتنام (بارویکرد انتخاب عقلانی) و بوردیو (با رویکرد طبقه) آن را بسط داده‌اند. این نظریه مبتنی بر این ایده است که سرمایه اجتماعی می‌تواند سنجشی از یک منبع ثروت در بعد اجتماعی پایداری باشد. در اینجا، بعد اجتماعی به‌عنوان یک عامل تولید در نقش تولید اجتماعی ادراک می‌شود و سرمایه اجتماعی واقعی، انسانی و طبیعی همگی عوامل مکمل تولیدند (Mutlak and Schwarze, 2013).

زیست‌پذیری پایدار اجتماعی: فضاهای زیست‌پذیر پایدار اجتماعی، اجتماع‌پذیریند، اجتماع‌پذیر شهری بر دعوت‌کنندگی فضا بیش از سایر شاخص‌های آن تأکید می‌کند و جذابیت یک شهر را با توجه به انبوه مردمی که در فضاهای همگانی آن گرد هم می‌آیند و وقت خودشان را در آنجا می‌گذرانند، مفهوم می‌بخشند؛ فضای شهری دعوت‌کننده، فضایی است که بتوانیم با هم‌شهری‌هایمان چهره‌به‌چهره دیدار کنیم و به‌طور مستقیم از راه حواسمان به تجربه اندوزی بپردازیم (ظهیری و جمعه‌پور، ۱۳۹۴).

شاخص عبارت از هر چیزی است که نشانه‌ای از وضعیت یا ویژگی‌های کلیدی یک سیستم را در اختیار قرار دهد. شاخص‌سازی در حوزه پایداری اجتماعی با مشکلاتی مواجه است از جمله فقدان وضوح مفهومی، مدیریت پیچیدگی مفهوم و شائبه غربی بودن توجه به دیدگاه‌های نظری مطرح‌شده، پایداری اجتماعی با ویژگی‌های متنوعی تعریف و شاخص‌سازی شده است. در تعدادی از منابع، شاخص‌های پایداری اجتماعی مشتمل است بر انتخاب شخصی سبک زندگی، رضایت از نیازهای اولیه، سیستم امنیت اجتماعی قابل اعتماد و کارا، فرصت‌های برابر در مشارکت دموکراتیک و توانایی ابتکارات اجتماعی و انتخاب نوع شغل. علاوه بر این، دو معیار اقتصادی مطرح‌شده است که با پایداری اجتماعی مرتبط است: حمایت از نیازهای مادی و اشتغال کامل، امنیت اجتماعی و توزیع عادلانه فشارها بر دوش نسل‌ها (Omann and Spangenberg, 2012).

توسعه شهری پایدار بر این اصل استوار است که فضای یک شهر، در درون محله شکل می‌گیرد و بر پایه آن تداوم پیدا می‌کند. توسعه پایدار کوچک‌ترین پاره شهری، توسعه پایدار محله‌ای است. توسعه پایدار در مقیاس محله به معنای ارتقای کیفیت زندگی در آن و شامل همه ویژگی‌ها و اجزای زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بدون ایجاد مانعی برای نسل آینده است (توسلی غلامعباس، ۱۳۷۴).

پیشینه عملی

عزیزی (۱۳۸۵) در مقاله محله مسکونی پایدار مشخص می‌سازد که محله نارمک تهران یک محله پایدار است. یافته‌های این تحقیق که از طریق مطالعات میدانی صورت گرفته، نشان می‌دهد که اصول و معیارهای پایداری محله نظیر هویت، سرزندگی، دسترسی، تنوع، تامین خدمات و امنیت در حد بالایی در نارمک تحقق یافته است.

براتی و همکاران (۱۳۸۹) پایداری محله شهر آرای تهران را با به‌کارگیری تلفیقی از معیارهای جهانی و نظر مردم ارزیابی کردند و نتیجه گرفتند که پایداری محله نسبت به معیارهای تدوین شده در وضعیت نسبتاً نامطلوبی قرار گرفته و ساکنان در تحقق آنچه خواستار آند، تلاش مؤثری نمی‌کنند.

جمعه‌پور و نجفی (۱۳۹۱) در بررسی رابطه تراکم و پایداری اجتماعی در مناطق شهرداری تهران به این نتیجه رسیدند که موضوع پایداری اجتماعی در مدل شهر متراکم، به موضوعی چالش‌برانگیزی در میان محققان و برنامه‌ریزان تبدیل گردیده است در این تحقیق با استفاده از همبستگی، رابطه میان شاخص تراکم با شاخص‌های پایداری

اجتماعی، در مناطق مختلف شهر تهران بررسی شد. یافته‌های تحقیق نشان دهنده این مسأله است که با افزایش تراکم در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران، پایداری اجتماعی کمتر میشود، بنابراین ضروری است در روند مترکم سازی، ابعاد اجتماعی توسعه مورد توجه بیشتری قرار گیرند. چراکه با کاهش پایداری اجتماعی، پایداری اقتصادی و زیست‌محیطی و در نهایت، پایداری شهری در معرض خطر جدی قرار خواهد گرفت.

نیازی و فرشاد فر (۱۳۹۰) در بررسی رابطه میزان اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی زنان مناطق شمال (۱،۲) و جنوب (۲۰،۱۹) به این نتیجه رسیدند که میانگین میزان اعتماد اجتماعی در بین زنان مناطق جنوب شهر تهران به علت غلبه روابط عاطفی بیشتر در روابط میان اعضای خانواده ساکن در مناطق جنوب دارد. در مناطق شمال تهران به علت غلبه روابط حسابگرانه و عقلانی روابط شخصی کمتر صبغه عاطفی دارند. با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی مناطق شمال تهران کنش‌های بسیاری از افراد ابزاری گردیده و بعد عاطفی و اخلاقی رفتارها و اعتماد به یکدیگر کم رنگتر از مناطق جنوب شهر هستند. میزان احساس امنیت در بین زنان شمال تهران بیش از مناطق جنوب است. به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که امنیت اجتماعی در سایه بالا رفتن سطح کیفی زندگی خانوادگی و محلی فراهم می‌گردد. و همچنین به جهت فضای مالی مناطق شمال شهر تهران دغدغه شغلی و نگرانی از بیکاری در طبقه مرفه کمتر دیده می‌شود و امنیت شغلی بالاتری دارند. بر اساس یافته‌های پژوهش همبستگی معنادار بین دو متغیر اعتماد اجتماعی و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق جنوب و شمال شهر تهران مورد تایید قرار گرفته است.

آزاد ارمکی و مبارکی (۱۳۹۱) تحقیقی با موضوع بررسی و شناسایی شاخص‌های کاربردی توسعه اجتماعی در رابطه با مفهوم توسعه اجتماعی در سطوح بین المللی و ملی با استفاده از تکنیک دلفی انجام دادند. در نهایت بر اساس محاسبه شاخص‌های اجتماع، اهمیت و اولویت در فرایند تکنیک دلفی، مفهوم توسعه اجتماعی با عنوان کیفیت سیستم اجتماعی از طریق نهادینه کردن اخلاق توسعه به ویژه اخلاق توسعه اجتماعی برای حصول به همبستگی و وفاق اجتماعی و عدالت اجتماعی در جهت بالابردن سطح کیفیت زندگی و افزایش ضریب امنیت اجتماعی تعریف و تعبیر گشت.

نسترن و قاسمی (۱۳۹۲) تحقیقی با موضوع ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه (ANP) انجام دادند، به دلیل آنکه ابعاد پایداری اجتماعی می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین و کلیدی‌ترین ابزار در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری‌های شهری استفاده شود. با فرض یکسان بودن وزن شاخص‌های پایداری اجتماعی و با هدف شناخت و ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی انجام شده است. برای رسیدن به این هدف، از مدل تحلیل شبکه (ANP) و روش دلفی در تعیین وزن هر یک از شاخص‌ها جهت تبیین پایداری اجتماعی استفاده شده است. پس از ارزیابی شاخص‌ها با استفاده از مدل تحلیل شبکه به این نتیجه رسیدند که عدالت اجتماعی با میزان (۰،۱۳۶)، بعد عینی امنیت با میزان (۰،۱۲۹) و تعامل اجتماعی با میزان (۰،۱۰۷)، به ترتیب، بیشترین وزن و در نتیجه، بیشترین تأثیر را در بین شاخص‌های پایداری اجتماعی داشته است.

عبداللهی و رختابناک (۱۳۹۳) تحقیقی با عنوان ارزیابی عوامل مؤثر بر پایداری توسعه در فرایند برنامه‌ریزی شهری در شهر شیراز انجام داده‌اند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که معیارهای هویت و خوانایی، پویایی و سازگاری، دسترسی به شبکه ارتباطی و خدمات، تنوع و سرزندگی و امنیت و ایمنی بر محله مورد مطالعه (سنگ سیاه) مؤثر است. مطالعات کلی نشان داد که میزان پایداری محله ۷۶/۴ است و پایین تر از حد میانه عدد ۵ در نظر گرفته شده است.

ظهمیری و جمعه پور (۱۳۹۴) تحقیقی با موضوع ارزیابی نقش طرح ارتقاء کیفی میدان بهارستان تهران در توسعه پایدار شهری انجام دادند. بررسی یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، میزان مطابقت طرح ارتقاء کیفی میدان بهارستان با معیارهای شهرسازی نوین و نگاه انسان‌گرایانه به شهر بسیار بالا هست. این طرح از لحاظ

نظری مشکلات هسته مرکزی شهر را به خوبی تشخیص داده و راه حل های مناسبی را بهبود این مشکلات در نظر گرفته است. اما آنچه در تحلیل نهایی باید مورد توجه قرار گیرد، این نکته است که اقدامات طرح ارتقاء کیفی میدان بهارستان باید در راستای زیست پذیری پایدار محیطی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و نهایتاً کیفیت زندگی شهروندان منطقه ختم شود.

شفیعا (۱۳۹۵) تحقیقی با موضوع بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار اقتصاد محله انجام داد. این مقاله باهدف ارزیابی اثرگذاری سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار اقتصادی در گروه فعالان اقتصادی محله غیررسمی شمیران نو واقع در منطقه ۴ شهرداری تهران طراحی شده است. هدف اصلی تحقیق ارزیابی سرمایه اجتماعی گروه تحقیق با توسعه پایدار اقتصادی محله ای است و هدف فرعی بررسی توانایی روش های سنجش مستقیم و غیرمستقیم سرمایه اجتماعی با توجه به داده های آماری است. داده های آماری نشان داد که دو روش متفاوت ارزیابی سرمایه اجتماعی توانایی سنجش این مفهوم را دارا می باشند و نتایج تأیید نمود که میان سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار اقتصادی رابطه مثبت و معنی داری برقرار است؛ بنابراین سرمایه اجتماعی بالا وسیله ای برای افزایش پایداری اقتصاد محله ای بوده و انگیزه های اقتصادی گروه تحقیق عامل مؤثری برای چگونگی این تبدیل است.

ملکی و همکاران (۱۳۹۷) مقاله ای با عنوان ارزیابی شاخصهای حکمروایی مطلوب شهری با رویکرد مدیریت محله محور در شهر همدان انجام دادند. نتایج حاصله از آزمون تحلیل تشخیص نیز بیانگر توان بیشتر شاخص های قانونمندی، عدالت و اثربخشی در پیش بینی میزان مطلوبیت حکمروایی شهری در محلات شهر همدان است. همچنین به منظور دستیابی به حکمروایی مطلوب در این محلات، باز تنظیم قوانین مصوب در رابطه با مدیریت محله محور با تأکید بر شاخص های پاسخگویی و مسئولیت پذیری و شفافیت پروژه های عمرانی در محلات به منظور آگاه سازی شهروندان و استفاده از مشارکت آنها در طرح ها و پروژه ها ضروری است.

زارنجی و یزدانی (۱۳۹۸) در مقاله ای با عنوان تحلیلی بر وضعیت پایداری محلات اسکان غیررسمی شهر اردبیل انجام و اعلام کردند که براساس سنجش های به کاررفته و نتایج به دست آمده از پیاده سازی تکنیک های مختلف تصمیم گیری به لحاظ معیارهای پایدار محله ای، محله سلمان آباد در رتبه نخست و محله ایران آباد با کسب کمترین امتیاز در رتبه آخر قرار گرفتند؛ بنابراین برنامه ریزی های توسعه محور متناسب با نقاط ضعف و قوت و اولویت هر محله ضروری به نظر می رسد.

بارتون (۲۰۰۴) در پژوهش مشارکتهای اجتماعی و توسعه محلات در کشور انگلستان این نتیجه را گرفت برای جلب مشارکت و توانمندسازی اجتماعی و محله محور، اعتماد به توانایی و مدیریت مردم اصل اولیه است. همچنین اعتقاد به لزوم تنوع برنامه ها و انعطاف پذیری عملکردها با توجه به نظرات و نیازهای مختلف مردم محلی، از مهم ترین عوامل موثر در بهره مندی جوامع از طرحهای مشارکت محور است.

براملی و همکارانش (۲۰۰۶) در تحقیقی که در کشور سوئد در خصوص پایداری اجتماعی محلی انجام داده اند، دو مفهوم اصلی را برای پایداری اجتماعی و دیگری برای پایداری جامعه معرفی کردند. مفهوم عدالت اجتماعی، توزیع عادلانه منابع در جامعه و امکان دسترسی عادلانه به شغل، مسکن و خدمات محلی برای پایداری اجتماعی است و برای پایداری جامعه به زیست پذیری و عملکرد جامعه به عنوان یک نهاد جمعی تأکید کرد. آن ها همچنین پایداری اجتماعی را بر جنبه های مختلفی از جامعه و زندگی محله از جمله مشارکت، حس مکان، ثبات جامعه و امنیت وابسته است.

کولانتونو (۲۰۰۸) بر اساس تحقیقی که انجام داد بیان کرد که پایداری اجتماعی ترکیبی از اصول سنتی اجتماعی از قبیل نیازهای اولیه و اساسی (مسکن و بهداشت)، اشتغال، آموزش، برابری و عدالت اجتماعی و مفاهیم جدیدی که کمتر قابل اندازه گیری هستند مانند هویت، حس مکان، خوشبختی، رفاه و کیفیت زندگی.

فلینت (۲۰۰۹) نیز به مطالعه جامعه و محله پرداخته و محله و جامعه را اشکال چند بُعدی سازمانهای انسانی میداند که دارای تشابه یا به بیانی، نوعی از سکونتگاههای شهری است.

وینگت و مبرگ (۲۰۱۱) اعلام کرد که پایداری اجتماعی را در واقع مجموعه ای از شاخص‌هایی همچون دسترسی به (اشتغال، فضای باز، خدمات محلی) سرمایه اجتماعی، بهداشت و بهزیستی، انسجام اجتماعی (شامل عینی و ذهنی) توزیع عادلانه اشتغال و درآمد، مشارکت محلی، میراث فرهنگی، آموزش، مسکن و ثبات جامعه، ارتباط و حرکت (عابر پیاده، حمل و نقل مناسب) عدالت اجتماعی (درون و بین نسلی) حس مکان و تعلق معرفی کردند.

وودکرافت (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان پایداری اجتماعی در جوامع جدید، حرکتی از مفهوم تا عمل در انگلستان، با استفاده از روشهای نظری و بررسی و تفسیر متون مختلف به بررسی مفهوم و عمل در پایداری اجتماعی پرداخته و نحوه بکارگیری این مفهوم توسط بازیگران به عنوان توجیه تصمیمهای خود در ساختار مادی و اجتماعی شهرها را کالبدشکافی کرده است.

سی بروک و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله سطوح اجرایی توسعه پایدار شهری به طراحی چارچوبی عملیاتی و نهادی در اجرای توسعه پایدار شهری اقدام نموده اند که می تواند در شهرهای مختلف با انعطاف قابل توجهی به اجرا گذاشته شود

چوگوویل (۲۰۱۶) در مقاله خود با عنوان توسعه محله های پایدار، ضمن بیان تئوریهایی در مورد محله و تعریف آن، به پایداری محله های شهر ریاض عربستان می پردازد. وی به رشد شهرنشینی این شهر، کمبود تسهیلات عمومی همچون مدارس و فضاهای سبز در محله ها و عدم انطباق با نقشه اصلی که برای شهر درست کرده اند، می پردازد. همچنین وی معیارهای یک محله پایدار را در پایداری اقتصادی، اجتماعی، فناوری و محیط زیست می داند. بهترین نمونه از اقدامات انجام شده در خصوص توسعه پایدار شهری، طرح جامع توسعه پایدار شهری کوریتابای برزیل است. این طرح با پنج فاکتور رشد فیزیکی شهر، کاهش تراکم در مرکز شهر، تحکیم توسعه فعالیتهای اقتصادی و زیرساختهای پایه ای از برنامه ها و خدمات عمومی از دهه ۱۹۷۰ به اجرا در آمده است.

یو و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان ارزیابی پایداری اجتماعی تخریب مسکن شهری در شانگهای چین، با استفاده از روش میدانی به بررسی پایداری اجتماعی در شهر شانگهای چین پرداخته و به این نتیجه دست یافته است که امنیت، برابری اجتماعی و پایداری به قانون مهمترین ابعادی هستند که منجر به ناتوانی اجتماعی ساکنان شده است. لذا لزوماً شیوه های کنونی تخریب مسکن باید تغییر داده شده تا اثرات منفی تخریب بر زندگی روزمره ساکنان مجاور کاهش یابد.

داده‌ها و روش‌شناسی

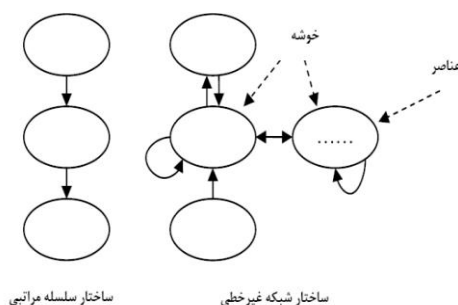
وجه اجتماعی پایداری بر حفظ و گسترش شبکه روابط اجتماعی، برقراری عدالت اجتماعی، به رسمیت شناختن انواع فرهنگها، توزیع عادلانه فرصت ها و برخورداری یکسان از مواهب، توجه ویژه به زیرساخت های فرهنگی، آموزشی و علمی، توانمندسازی مردم، ارتقا آگاهی افراد، توجه به کیفیت زندگی افراد، برابری جنسیتی، توزیع برابر منابع و تساوی تسهیلات و خدمات اجتماعی و بهداشتی، حفظ حقوق مدنی و شهروندی و مشارکت همه اقشار در امور مختلف جامعه را شامل می‌شود.

برای تعیین شاخص‌ها ۳ مولفه (مشارکت، امنیت و کیفیت زندگی) و ۶ معیار (پیوستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، امنیت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، بعد ذهنی کیفیت زندگی و بعد عینی کیفیت زندگی) از نظر چند تن از

کارشناسان و صاحب‌نظران استفاده شد. وقتی شاخص‌ها مورد تأیید قرار گرفت طی پرسشنامه از خبرگان خواسته شد که بر اساس طیف ۱ تا ۵ لیکرت (۱=اهمیت خیلی کم، ۲=اهمیت کم، ۳=اهمیت متوسط، ۴=اهمیت زیاد، ۵=اهمیت خیلی زیاد) به هر شاخص امتیاز دهند. میانگین امتیازات بالاتر از ۳ شد بنابراین تمامی شاخص‌ها مورد تأیید خبرگان است.

پژوهش حاضر برحسب هدف در حیطه پژوهش‌های کاربردی جای می‌گیرد. همچنین از نظر گردآوری اطلاعات در حیطه پژوهش‌های پیمایشی قرار می‌گیرد. پیمایش پژوهشی است که بر اساس انتخاب نمونه تصادفی و معرف از افراد جامعه پژوهش و پاسخ آن‌ها به یک مجموعه پرسش با استفاده از پرسشنامه، نظرسنجی و یا روش‌های دیگر به مطالعه وضع موجود اعم از نگرش‌ها، عقیده‌ها، رفتارها و به‌طور کلی استخراج اطلاعات درباره فرضیه‌ها می‌پردازد (سرمد و دیگران، ۱۳۹۸). فرآیند یک تحقیق را می‌توان، تلاشی برای درک رفتار جامعه که بر پایه اطلاعات به‌دست‌آمده از نمونه صورت می‌گیرد دانست، زیرا جمع‌آوری اطلاعات برای کل جامعه آماری مستلزم صرف هزینه و زمان زیادی هست، بعلاوه در بعضی موارد نیز جمع‌آوری اطلاعات از کل جامعه غیرمنطقی به نظر می‌رسد، و ناچار باید به استخراج نمونه پرداخت (سرمد، ۱۳۹۸). بر این اساس جامعه آماری پژوهش حاضر ۳۴۳ عضو شامل دبیران و اعضای معتمد محله (۱۳ عضو شورایی)، مدیران محلات، مسئولین خانه‌های سلامت، مسئولین پایگاه‌های مشاوره و سلامت، معاونین فرهنگی کلاتری‌ها، مدیران اداره نوسازی بافت فرسوده محلات اتابک و مینابی، خبرگان شهرداری تهران که شامل (مدیرکل اداره فرهنگی معاونت اجتماعی، مدیر ستاد مدیریت محله، جانشین مدیرعامل سازمان نوسازی، شهرداران نواحی، مدیران ادارات اجتماعی و شهرسازی نواحی، معاون شهرسازی و اجتماعی، شهردار منطقه ۱۵) است. این پژوهش در خصوص ارزیابی شاخص‌های توسعه محلات از منظر پایداری اجتماعی هست و نتیجه کار جهت ارائه به مدیریت شهری جهت توسعه محلات بسیار مناسب است. به همین دلیل باید پرسشنامه توسط افراد متخصص محلات تکمیل گردد. جهت تکمیل داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختار نیز استفاده گردید. در این پژوهش با فرض یکسان نبودن وزن شاخص‌های پایداری اجتماعی و باهدف شناخت و ارزیابی پایداری اجتماعی، از روش مدل تحلیل شبکه ANP استفاده شد. در این پژوهش همچنین هدف رتبه‌بندی ۲۰ محله (شوش، مظاهری، مینابی، ولیعصر، طیب، مطهری، اتابک، ابوذر، هاشم‌آباد، کیانشهر شمالی، کیانشهر جنوبی، بروجردی، مشیریه، رضویه، افسریه شمالی، افسریه جنوبی، مسعودیه، والفجر، مسگرآباد و خاور شهر) از نظر شاخص‌های اجتماعی بود.

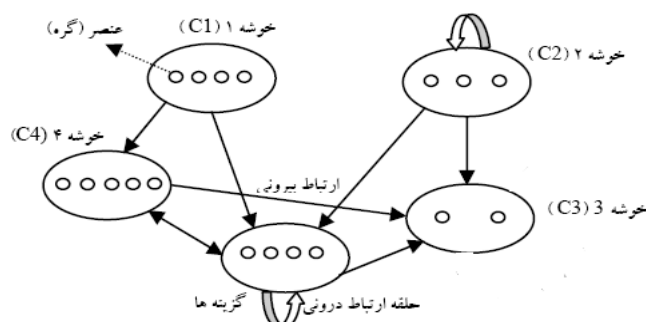
معرفی روش تحلیل شبکه: ساعتی در سال ۱۹۸۰، روش گسترش‌یافته‌ای تحت عنوان فرآیند تحلیل شبکه‌ای (ANP) را ارائه نمود. در واقع، او ANP را به‌عنوان تعمیمی از AHP ارائه کرد. در دنیای واقعی، نمی‌توان بسیاری از مسائل تصمیم‌گیری چندمعیاره را به دلیل وابستگی‌های درونی و بیرونی و روابط و تعاملات میان عناصر خوشه‌ها در سطوح تصمیم‌گیری، به‌صورت ساختار سلسله مراتبی در نظر گرفت. بنابراین ANP با چارچوب جامع و فراگیر می‌تواند تمامی تعاملات و روابط میان سطوح تصمیم‌گیری را که تشکیل یک ساختار شبکه‌ای می‌دهد در نظر بگیرد. در سال‌های اخیر، روش ANP به‌صورت مشروح و مبسوطی در بحث تصمیم‌گیری‌های چندمنظوره و برای حل مسائل پیچیده تصمیم‌گیری مطرح شده است. رویکرد بازخوردی ANP، ساختار سلسله مراتبی را با ساختار شبکه‌ای جایگزین کرده است. چراکه ساختار سلسله مراتبی با روابط خطی بالا به پایین نمی‌تواند در مورد سیستم‌های پیچیده مناسب باشد. در روش ANP، جای گزینه‌ها و معیارها می‌تواند عوض شود یعنی گزینه‌ها نیز می‌توانند به‌عنوان معیارها مطرح گردند. تفاوت ساختاری ANP و AHP به شرح شکل زیر است:

تفاوت ساختار سلسله مراتبی (خطی) با ساختار شبکه (غیرخطی)

شکل ۱- تفاوت ساختاری ANP و AHP

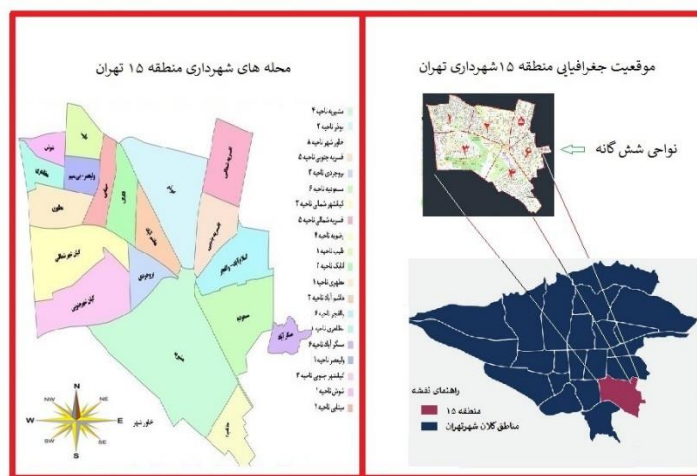
شکل (۲) ساختار یک شبکه ANP را نشان می‌دهد. خوشه‌ها معرف سطوح تصمیم‌گیری‌اند و خطوط مستقیم یا کمان‌ها تعاملات میان سطوح تصمیم‌گیری را نشان می‌دهند. جهت کمان‌ها وابستگی را مشخص می‌کند و حلقه‌ها نیز وابستگی درونی عناصر هر خوشه را نشان می‌دهند (اسفندیار: ۱۳۹۰)

شکل ۲- ساختار شبکه‌ای ANP

قلمرو پژوهش

مساحت منطقه ۱۵ بالغ بر ۶/۳۵۴۳ هکتار است که حدود ۵/۵ درصد مساحت شهر تهران هست. ضمناً مساحت حریم استحقاقی شهر تهران در ارتباط با شهرداری منطقه ۱۵ بالغ بر ۱۶۵۰۰ هکتار (۶/۱۴ درصد مساحت کل حریم استحقاقی شهر تهران) است. این منطقه از شمال به پادگان قصر فیروزه، ۴۵ متری آهنگ، خیابان خاوران و شوش شرقی و از غرب به خیابان فدائیان اسلام و از جنوب به خیابان دولت‌آباد، کوه بی‌بی شهربانو و کارخانه سیمان و از شرق به کوه‌های شرقی تهران و حد شرقی اراضی افسریه منتهی می‌شود. بخشی از محدوده منطقه نیز در حریم شهر واقع است. جمعیت آن، بر اساس آمار سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵ حدود ۶۵۹۴۶۸ هزار نفر و ۲۰۹۱۴۱ هزار خانوار است. شهرداری منطقه ۱۵ محدوده خدماتی خود را میان ۷ ناحیه تقسیم کرده است که محدوده ۶ ناحیه خدمات شهری در داخل محدوده مصوب طرح جامع شهر تهران و محدوده ۱ ناحیه (ناحیه خاورشهر) خارج از این محدوده و داخل محدوده حریم استحقاقی شهر و به صورت منفصل از منطقه قرار دارد. علاوه بر تقسیمات ناحیه‌ای، شهرداری منطقه ۱۵ برحسب آشنایی با محلات و اوضاع جمعیتی ساکنین و در راستای تشکیل انجمن‌های شورایی به ۲۰ محله تقسیم شده است (سایت شهرداری، ۱۳۹۵).

شکل ۳- موقعیت جغرافیایی منطقه ۱۵ شهر تهران

شکل ۴- مدل مفهومی تحقیق

یافته‌ها

بعد از شناسایی و تأیید عوامل و تعیین روابط درونی بین آن‌ها، جهت تعیین اهمیت و وزن آن‌ها از روش تحلیل فرایند شبکه‌ای ANP استفاده شد. بعد از تکمیل ماتریس‌های مقایسات زوجی، نرخ ناسازگاری هرکدام محاسبه شد که همگی کمتر از ۰/۱ بود که نشان از ثبات و سازگار بودن ماتریس‌ها دارد.

نتیجه مقایسات زوجی، ۳ معیار اصلی از میانگین نظرات خبرگان نرخ ناسازگاری این مقایسه زوجی برابر با ۰/۰۰۴ هست و چون کمتر از ۰/۱ است نشان از سازگاری قابل قبول این مقایسه زوجی دارد. این مقایسه در جدولیک قابل مشاهده است.

جدول ۱- مقایسه زوجی معیارهای اصلی (نرخ ناسازگاری: ۰،۰۰۴)

	P	S	QL
P مشارکت	۱	۰،۴۷۱	۰،۳۴۳
S کیفیت زندگی	۲،۱۲۳	۱	۱،۰۹۲
QL امنیت	۲،۹۱۵	۰،۹۱۶	۱

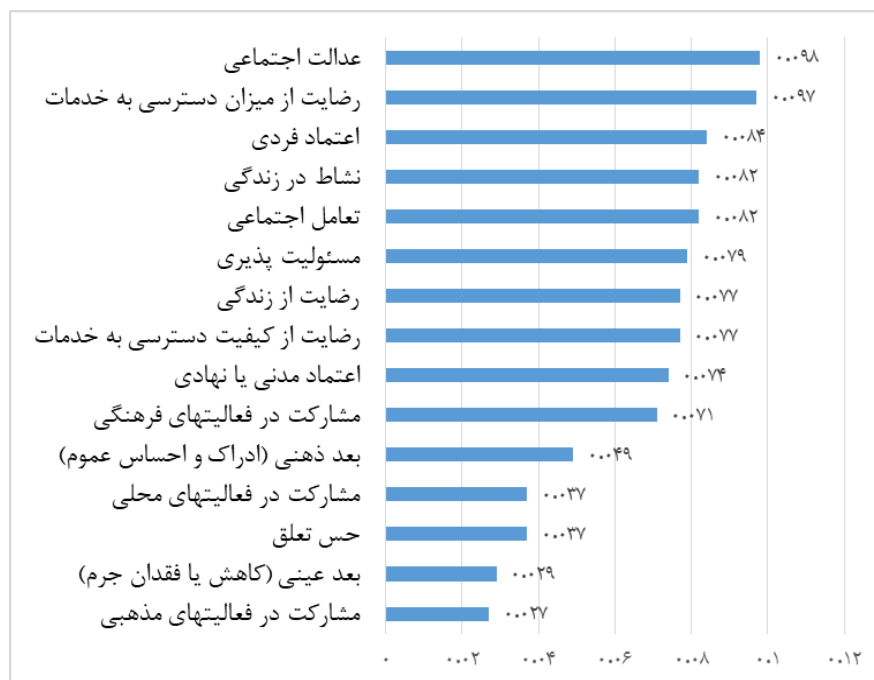
مقایسه زوجی زیرمعیارهای اجتماعی نسبت به معیارهای خود صورت گرفت به این ترتیب که مقایسه زوجی بین معیار پیوستگی اجتماعی و مشارکت اجتماعی برای مؤلفه مشارکت، بعد ذهنی کیفیت زندگی و بعد عینی کیفیت زندگی برای مؤلفه کیفیت زندگی، امنیت اجتماعی و اعتماد اجتماعی برای مؤلفه امنیت بررسی شد و اوزان نسبی محاسبه شده است که در تمامی این مقایسات زوجی، نرخ ناسازگاری کمتر از ۰/۱ به دست آمد که نشان از سازگاری مقایسات زوجی دارد.

در جدول (۲) اوزان نهایی شاخص اجتماعی آمده است: در بین شاخص‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی با وزن ۰/۰۹۸ بیشترین وزن، رضایت از میزان دسترسی به خدمات با وزن ۰/۰۹۷، رتبه دوم و اعتماد فردی با وزن ۰/۰۸۴ رتبه سوم در بین شاخص‌های پایداری اجتماعی کسب کرده است.

جدول ۲- اوزان نهایی شاخص‌های اجتماعی

رتبه	وزن نرمال	وزن حاصل از سوپر ماتریس	کد	نام شاخص
۱۲	۰،۰۳۷	۰،۰۰۲۹	SP	حس تعلق
۴	۰،۰۸۲	۰،۰۰۶۴	SI	تعامل اجتماعی
۶	۰،۰۷۹	۰،۰۰۶۲	R	مسئولیت‌پذیری
۱۰	۰،۰۷۱	۰،۰۰۵۵	PCE	مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی
۱۵	۰،۰۲۷	۰،۰۰۲۱	PR	مشارکت در فعالیت‌های مذهبی
۱۳	۰،۰۳۷	۰،۰۰۲۹	PLA	مشارکت در فعالیت‌های محلی
۷	۰،۰۷۷	۰،۰۰۶۰	SQS	رضایت از کیفیت دسترسی به خدمات
۴	۰،۰۸۲	۰،۰۰۶۴	JL	نشاط در زندگی
۸	۰،۰۷۷	۰،۰۰۶۰	LS	رضایت از زندگی
۲	۰،۰۹۷	۰،۰۰۷۶	EQ	رضایت از میزان دسترسی به خدمات

۱	۰.۰۹۸	۰.۰۷۶	SAS	عدالت اجتماعی
۱۴	۰.۰۲۹	۰.۰۲۳	QS	بعد عینی (کاهش یا فقدان جرم
۱۱	۰.۰۴۹	۰.۰۳۸	SSD	بعد ذهنی (ادراک و احساس عموم
۳	۰.۰۸۴	۰.۰۶۵	IC	اعتماد فردی
۹	۰.۰۷۴	۰.۰۵۷	CC	اعتماد مدنی یا نهادی

شکل ۵- وزن و شاخص های اجتماعی

بعد از ارزیابی شاخص های اجتماعی از طریق روش ANP محقق تصمیم گرفت که بر اساس پرسشنامه ها و نظرات خبرگان، محلات نیز رتبه بندی شود که از طریق روش تاپسیس است. اولین گام در روش تاپسیس تشکیل ماتریس تصمیم است. ماتریس تصمیم این روش یک ماتریس سطری ستونی است که شاخص ها (۹ شاخص اقتصادی) در ستون و گزینه ها (۲۰ محله تهران) در سطر قرار گرفت. این ماتریس تصمیم با استفاده از طیف لیکرت (خیلی ضعیف، ضعیف، متوسط، خوب و خیلی خوب) تکمیل شد. پس از آن نرمال سازی و وزن دار کردن ماتریس تصمیم انجام شد. و بعد تعیین ایده آل های مثبت و منفی ایده آل در این گام، برای هر معیار ایده آل های مثبت (+A) و منفی (-A) را تعیین شد. ایده آل مثبت برابر با بزرگترین درایه ستون معیار و ایده آل منفی برابر با کوچکترین درایه ستون معیار ماتریس وزن دار است. هر چقدر شاخص به معیار ایده آل مثبت نزدیک تر باشد رتبه بالاتری دارد و هر قدر به معیار ایده آل منفی نزدیک تر باشد رتبه کمتری دارد. بعد از طی فرایند روش تاپسیس نتیجه ذیل در خصوص رتبه بندی محلات به دست آمد:

با روش تاپسیس محلات منطقه ۱۵ رتبه بندی شد و در جدول ۴ رتبه بندی محلات و در جدول ۵) رتبه بندی نهایی محلات نشان داده شده است: یافته ها نشان داد که برحسب بر اساس معیارهای اجتماعی، مشیریه ناحیه ۴ رتبه اول را کسب کرده است، ابوذر ناحیه ۲ رتبه دوم و خاورشهر ناحیه ۸ رتبه سوم را کسب کرده است. در جدول ۴) رتبه محلات بر اساس ماتریس تاپسیس و در ادامه در جدول ۵) رتبه بندی نهایی محلات آمده است.

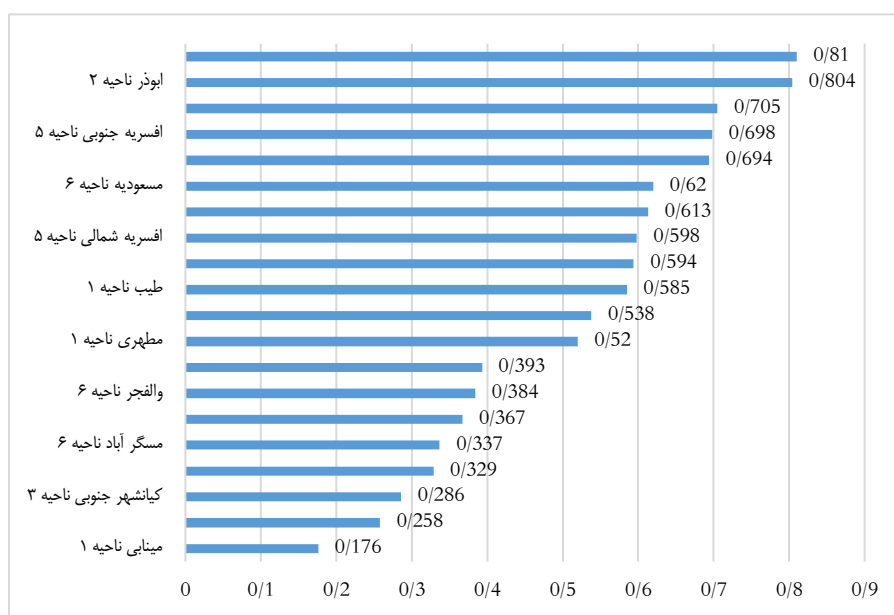
جدول ۴- ماتریس نرمال وزن دار تاپسیس

C62-1	C61-3	C61-2	C61-1	C52-2	C52-1	C51-2	C51-1	C42-3	C42-2	C42-1	C41-3	C41-2	C41-1	
۰,۰۱۲	۰,۰۰۵	۰,۰۰۳	۰,۰۱۶	۰,۰۱۵	۰,۰۱۲	۰,۰۱۳	۰,۰۱۲	۰,۰۰۹	۰,۰۰۷	۰,۰۱۵	۰,۰۱۲	۰,۰۱۲	۰,۰۰۵	شوش ناحیه ۱
۰,۰۱۲	۰,۰۰۵	۰,۰۰۳	۰,۰۱۶	۰,۰۱۵	۰,۰۱۲	۰,۰۱۳	۰,۰۱۲	۰,۰۰۹	۰,۰۰۷	۰,۰۱۹	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۰۷	مظاهری ناحیه ۱
۰,۰۱۲	۰,۰۱۰	۰,۰۰۶	۰,۰۱۶	۰,۰۱۵	۰,۰۱۲	۰,۰۱۳	۰,۰۱۲	۰,۰۰۷	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۱۲	۰,۰۰۵	ولیعصر ناحیه ۱
۰,۰۱۹	۰,۰۱۰	۰,۰۰۶	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۱۸	۰,۰۰۹	۰,۰۰۷	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۰۷	طیب ناحیه ۱
۰,۰۱۲	۰,۰۰۵	۰,۰۰۳	۰,۰۰۸	۰,۰۰۸	۰,۰۱۲	۰,۰۱۳	۰,۰۱۲	۰,۰۰۷	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۱۲	۰,۰۱۸	۰,۰۰۵	مینابی ناحیه ۱
۰,۰۱۲	۰,۰۱۰	۰,۰۰۶	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۱۲	۰,۰۰۷	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۰۷	مطهری ناحیه ۱
۰,۰۲۵	۰,۰۱۵	۰,۰۰۸	۰,۰۳۱	۰,۰۳۱	۰,۰۲۴	۰,۰۲۷	۰,۰۲۳	۰,۰۰۷	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۲۴	۰,۰۱۰	ابوذر ناحیه ۲
۰,۰۱۲	۰,۰۱۰	۰,۰۰۶	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۱۸	۰,۰۰۹	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۰۷	اتابک ناحیه ۲
۰,۰۱۹	۰,۰۱۰	۰,۰۰۸	۰,۰۱۶	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۱۲	۰,۰۰۷	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۰۷	هاشم آباد ناحیه ۲
۰,۰۱۹	۰,۰۱۵	۰,۰۰۸	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۱۸	۰,۰۰۹	۰,۰۰۷	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۱۰	کیانشهر شمالی ناحیه ۳
۰,۰۱۲	۰,۰۱۰	۰,۰۰۶	۰,۰۱۶	۰,۰۱۵	۰,۰۱۲	۰,۰۱۳	۰,۰۱۲	۰,۰۰۷	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۱۲	۰,۰۰۵	کیانشهر جنوبی ناحیه ۳
۰,۰۱۹	۰,۰۱۰	۰,۰۰۸	۰,۰۲۳	۰,۰۳۱	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۲۳	۰,۰۰۹	۰,۰۰۷	۰,۰۱۹	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۰۷	بروجردی ناحیه ۳
۰,۰۲۵	۰,۰۱۵	۰,۰۰۸	۰,۰۳۱	۰,۰۳۱	۰,۰۲۴	۰,۰۲۰	۰,۰۲۳	۰,۰۰۹	۰,۰۰۷	۰,۰۱۹	۰,۰۱۸	۰,۰۲۴	۰,۰۱۲	مشیریه ناحیه ۴
۰,۰۲۵	۰,۰۱۰	۰,۰۰۶	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۱۸	۰,۰۰۹	۰,۰۰۷	۰,۰۱۹	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۱۰	رضویه ناحیه ۴
۰,۰۱۹	۰,۰۱۰	۰,۰۰۶	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۲۳	۰,۰۰۷	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۰۷	افسریه شمالی ناحیه ۵
۰,۰۱۹	۰,۰۱۰	۰,۰۰۸	۰,۰۳۱	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۲۳	۰,۰۰۷	۰,۰۰۵	۰,۰۱۵	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۱۰	افسریه جنوبی ناحیه ۵
۰,۰۱۹	۰,۰۱۵	۰,۰۰۸	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۱۸	۰,۰۰۹	۰,۰۰۷	۰,۰۱۹	۰,۰۱۸	۰,۰۱۸	۰,۰۰۷	مسعودیه ناحیه ۶
۰,۰۱۹	۰,۰۱۵	۰,۰۰۶	۰,۰۱۶	۰,۰۱۵	۰,۰۱۲	۰,۰۱۳	۰,۰۱۸	۰,۰۰۵	۰,۰۰۳	۰,۰۱۰	۰,۰۱۲	۰,۰۱۸	۰,۰۱۰	والفجر ناحیه ۶
۰,۰۲۵	۰,۰۱۵	۰,۰۰۸	۰,۰۱۶	۰,۰۱۵	۰,۰۱۲	۰,۰۱۳	۰,۰۱۲	۰,۰۰۹	۰,۰۰۵	۰,۰۱۰	۰,۰۱۲	۰,۰۱۲	۰,۰۰۷	مسگر آباد ناحیه ۶
۰,۰۲۵	۰,۰۱۰	۰,۰۰۶	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۱۸	۰,۰۲۰	۰,۰۱۸	۰,۰۱۱	۰,۰۰۹	۰,۰۱۹	۰,۰۲۳	۰,۰۲۴	۰,۰۱۰	خاور شهر ناحیه ۸

جدول ۵- رتبه بندی نهایی محلات

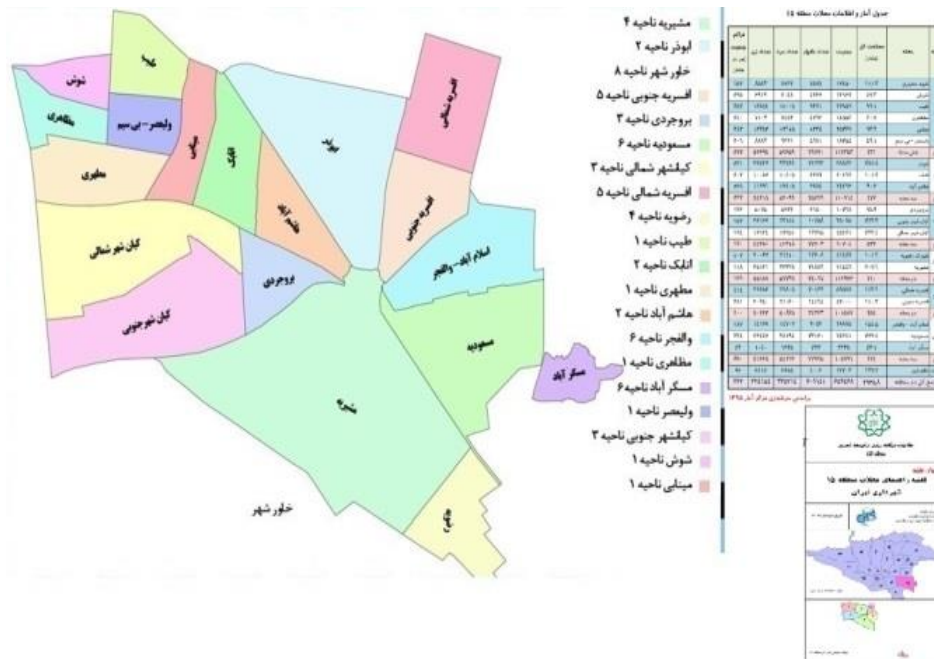
رتبه	امتیاز نهایی	فاصله تا ایده آل منفی	فاصله تا ایده آل مثبت	نام محله
۱۹	۰,۲۵۸	۰,۰۱۴	۰,۰۴۲	شوش ناحیه ۱
۱۵	۰,۳۶۷	۰,۰۲۱	۰,۰۳۷	مظاهری ناحیه ۱
۱۷	۰,۳۳۹	۰,۰۱۹	۰,۰۳۸	ولیعصر ناحیه ۱
۱۰	۰,۵۸۵	۰,۰۳۱	۰,۰۲۲	طیب ناحیه ۱
۲۰	۰,۱۷۶	۰,۰۱۰	۰,۰۴۷	مینابی ناحیه ۱
۱۲	۰,۵۲۰	۰,۰۲۹	۰,۰۲۷	مطهری ناحیه ۱
۲	۰,۸۰۴	۰,۰۴۷	۰,۰۱۱	ابوذر ناحیه ۲
۱۱	۰,۵۳۸	۰,۰۳۰	۰,۰۲۶	اتابک ناحیه ۲
۱۳	۰,۳۹۳	۰,۰۲۱	۰,۰۳۲	هاشم آباد ناحیه ۲

۷	۰٫۶۱۳	۰٫۰۲۲	۰٫۰۲۰	کیانشهر شمالی ناحیه ۳
۱۸	۰٫۲۸۶	۰٫۰۱۶	۰٫۰۳۹	کیانشهر جنوبی ناحیه ۳
۵	۰٫۶۹۴	۰٫۰۴۰	۰٫۰۱۸	بروجردی ناحیه ۳
۱	۰٫۸۱۰	۰٫۰۴۷	۰٫۰۱۱	مشیریه ناحیه ۴
۹	۰٫۵۹۴	۰٫۰۲۲	۰٫۰۲۲	رضویه ناحیه ۴
۸	۰٫۵۹۸	۰٫۰۲۲	۰٫۰۲۱	افسریه شمالی ناحیه ۵
۴	۰٫۶۹۸	۰٫۰۴۰	۰٫۰۱۷	افسریه جنوبی ناحیه ۵
۶	۰٫۶۲۰	۰٫۰۲۳	۰٫۰۲۰	مسعودیه ناحیه ۶
۱۴	۰٫۳۸۴	۰٫۰۲۲	۰٫۰۳۶	والفجر ناحیه ۶
۱۶	۰٫۳۳۷	۰٫۰۲۱	۰٫۰۴۱	مسگر آباد ناحیه ۶
۳	۰٫۷۰۵	۰٫۰۴۰	۰٫۰۱۷	خاور شهر ناحیه ۸

شکل ۶- رتبه بندی محلات با در نظر گرفتن معیارهای اجتماعی

شکل ۷- رتبه بندی محلات منطقه ۱۵ بر اساس معیارهای اجتماعی

نتیجه گیری

توسعه شهری پایدار بر این اصل استوار است که فضای یک شهر در درون محله شکل می‌گیرد و بر پایه آن تداوم پیدا می‌کند. توسعه پایدار کوچک‌ترین پاره شهری، توسعه پایدار محله‌ای است. توسعه پایدار در مقیاس محله به معنای ارتقای کیفیت زندگی در آن و شامل همه ویژگی‌ها و اجزای زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بدون ایجاد مانعی برای نسل آینده است. ابعاد پایداری اجتماعی می‌تواند به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و کلیدی‌ترین ابزار در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های شهری محسوب شود. از طرفی گستردگی پیچیدگی و تنوع شاخص‌های پایداری اجتماعی و نقش آن‌ها بر جامعه ایجاب می‌کند تا این شاخص‌ها برحسب نقش و عملکرد آن‌ها در گروه‌های مختلف دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل شوند.

نتایجی که از برآیند نظر کارشناسان و مسئولان به دست آمد، عدالت اجتماعی با وزن ۰/۰۹۸/ بیشترین وزن را در بین شاخص‌های اجتماعی به خود اختصاص داد. مهم‌ترین و اثرگذارترین شاخص در رسیدن به پایداری اجتماعی در ادامه تحقیق توسعه پایدار محسوب می‌شود توسعه پایدار مستلزم رعایت عدالت اجتماعی است به‌گونه‌ای که نیروی انسانی را به فرایند توسعه خوش‌بین و امیدوار می‌سازد. درحالی‌که توسعه پایدار متضمن کاهش فاصله طبقاتی، تقویت عزم ملی و بهره‌مندی از نیروی انسانی سالم و امیدوار است. بنابراین رمز بقا و پایداری جریان توسعه است بر اساس نتیجه پژوهش عدالت اجتماعی و رضایت از میزان دسترسی به خدمات با وزن ۰/۰۹۷/ و اعتماد فردی با وزن ۰/۰۸۴/ بیشترین اهمیت را در تحقق پایداری اجتماعی در سطح محلات خواهد داشت. با روش تایپسیس محلات منطقه ۱۵ رتبه‌بندی شد و یافته‌ها نشان داد که برحسب معیارهای اجتماعی، مشیریه ناحیه ۴ رتبه اول را کسب کرده است، ابوذر ناحیه ۲ رتبه دوم و خاورشهر ناحیه ۸ رتبه سوم را کسب کرده است.

از جمله مهم‌ترین شاخص‌های اجتماعی که می‌تواند در پروژه نوسازی بافت‌های فرسوده نقش قابل‌توجهی ایفا نماید میزان سرمایه اجتماعی ساکنین محله و به‌عبارت‌دیگر پتانسیل تشکیل شبکه‌های اجتماعی حاوی سه مولفه مشارکت، اعتماد و انسجام است که قوی بودن این شاخص‌ها در محله‌های بافت فرسوده می‌تواند به‌عنوان عاملی تسهیل‌کننده

نقش ایفا کند و زمینه مہیابتری را برای زندگی آپارتمانی ایجاد نماید. با توجه به اینکه در این محلات سرمایه‌گذاری خاصی نشده است به‌نوعی نتوانسته هیچ سرمایه‌گذاری را جذب کند. و دلیل عمده عدم جذب سرمایه‌گذار، عدم امنیت محلات هست. در این محلات تهیه و توزیع مواد صنعتی (مخدر) به‌وفور دیده می‌شود و با توجه به عدم وجود ساختمان کلانتری امنیت لازم وجود ندارد و نیاز به کمک دولت و نیرو انتظامی به ساخت کلانتری در محله اتابک هست که محلات هم‌جوار (شوش و مینابی) را پوشش دهد. بر اساس نظر‌گیدنز در صورتی که امنیت وجود نداشته باشد اعتماد؛ مشارکت، کیفیت زندگی و... شاخص‌های پایداری اجتماعی به وجود نمی‌آید. به همین دلایل محلات مینابی با میزان ۰/۱۷ و شوش با میزان ۰/۲۵ که دارای بافت فرسوده هستند از لحاظ پایداری اجتماعی در پایین‌ترین رتبه بین محلات دارند و محلات مشیریه با میزان ۰/۸۱، ابودر با میزان ۰/۸۰ بالاترین رتبه بین محلات دارند. به علت آن که ساکنین محله مشیریه بیشتر قومیتی هستند و تعامل زیادی با یکدیگر دارند. تعلق به محله بسیار زیاد هست و همچنین میزان جرم کمتر و اعتماد بین ساکنین زیاد هست. فضای سبز و بوستان‌های فرا منطقه‌ای مجاور محله زیاد هست. از جمله بوستان آزادگان و توسکا، پامچال، بزرگ‌ترین بوستان بانوان با وسعت ۲۷ کیلومترمربع در این محله واقع شده است. بنابراین محله مشیریه دارای سرانه‌های فرهنگی و ورزشی خوبی هست. محله ابودر بهترین محله از لحاظ موقعیت جغرافیایی در منطقه ۱۵ دارا هست. ساکنین محله از لحاظ سطح فرهنگی و اجتماعی در سطح بالایی قرار دارند. فرهنگسرای خاوران و بزرگ‌ترین پردیس تئاتر در این محله واقع شده است. فضای خیابان‌ها و کوچه‌ها از لحاظ شهرسازی بسیار مناسب هست و همچنین پایانه خاوران و ایستگاه مترو بسیج در این محله هست. میزان سرمایه‌گذاری البته از لحاظ ساخت‌وساز مسکونی بسیار زیاد هست و رونق اقتصادی در این محله مناسب هست.

پیشنهادها

- متناسب با نتایج این پژوهش و مصاحبه با مدیران شهرداری می‌توان پیشنهادهایی در این خصوص ارائه داد:
- اجرای طرح‌های اجتماعی در محلات جهت ارتقا مولفه‌های سرمایه اجتماعی
  - ارتقاء سرانه‌های فرهنگی ورزشی در محلات شوش، مسگرآباد و مینابی
  - ساخت کلانتری در بافت فرسوده محلات (اتابک و شوش) جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی و ایجاد امنیت
  - ساخت پاتوق محله با کاربری فرهنگی، ورزشی و مهارتی با استفاده از پتانسیل و توانمندی ساکنین.
  - حمایت از شهروندان محلات کم‌برخوردار و آماده کردن زیرساخت مناسب به‌منظور تشویق به سکونت درازمدت در محله، جلوگیری از مهاجرت ساکنان اصلی در محلات، به وجود آمدن تعامل و همبستگی میان ساکنان محله به‌منظور ارتقاء حس تعلق و وابستگی در ساکنین انجام شود.
  - شهروندگرایی و مهارت‌های شهروندی که در افزایش سرمایه اجتماعی اهمیت بسزایی دارد بنابراین لازم است تا از طریق فعال‌سازی انجمن‌های محلی و یا تشکل‌های غیردولتی با حمایت سازمان ملی جوانان برای جوانان و کانون‌های فرهنگی مساجد برای عموم شهروندان بتوان الگوی ارتباطات غیررسمی و هنجارمند را فراهم آورد تا همکاری‌ها غیررسمی و مشارکت فعالانه صورت گیرد.
  - افزایش سهم بخش خصوصی جهت ارائه خدمات عمومی و اجتماعی در ایجاد فرصت‌های شغلی
  - جلب مشارکت و توانمندسازی اجتماعی و محله محور، اعتماد به توانایی و مدیریت مردم

References:

آزاد ارمکی، تقی؛ مبارکی، مهدی؛ شهبازی، زهره (۱۳۹۱). *بررسی و شناسایی شاخص‌های کاربردی توسعه اجتماعی (با استفاده از تکنیک دلفی)*. مطالعات توسعه اجتماعی و فرهنگی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۳۰-۷.

- براتی، ناصر؛ تنکانی، بهاران؛ سلیمان نژاد محمدعلی (۱۳۸۹). *سنجش پایداری محله شهرآرای تهران با به کارگیری تلفیقی از معیارهای جهانی و نظر مردم*. نخستین همایش توسعه شهری پایدار در ایران، تهران.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۷۴). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*. تهران: انتشارات سمت.
- جمعه‌پور، محمود؛ نجفی، غلامرضا؛ شفیعا، سعید (۱۳۹۱). *بررسی رابطه تراکم و پایداری اجتماعی در مناطق شهرداری تهران*. نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۲۳، شماره ۴، صص ۱۸۵-۲۰۰.
- زارنجی، ژیا فلرزانه‌سادات؛ یزدانی، محمدحسن (۱۳۹۸). *تحلیلی بر وضعیت پایداری محلات اسکان غیررسمی شهر اردبیل*. فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، دوره ۹، شماره ۳۲، صص ۱۷-۳۲.
- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۹). *کاربرد فرآیند تحلیل شبکه‌ای در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای با استفاده از تحلیل شبکه*. نشریه هنرهای زیبا معماری و شهرسازی، دوره ۲، شماره ۴۱، صص ۷۹-۹۰.
- سرمد، زهره؛ بازارگان، عباس (۱۳۹۸). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: انتشارات آگه.
- شفیعا، سعید (۱۳۹۵). *بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار اقتصاد محله بررسی: فعالان اقتصادی محله غیررسمی شمیران نو*. اولین کنفرانس اقتصاد شهری ایران.
- ظهیری، هوشنگ؛ جمعه‌پور، محمود (۱۳۹۴). *ارزیابی نقش طرح ارتقاء کیفی میدان بهارستان تهران در توسعه پایدار شهری*. نشریه مدیریت شهری، شماره ۴۱، صص ۲۲۸-۲۱۳.
- عبداللهی، علی‌اصغر؛ رختابناک، شهره (۱۳۹۳). *ارزیابی عوامل مؤثر بر پایداری توسعه محله در فرایند برنامه‌ریزی شهری (نمونه موردی: محله سنگ سیاه شیراز)*. نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۵، شماره ۱۷، صص ۱۲۲-۱۰۳.
- عزیزی، محمدمهدی (۱۳۸۵). *محله مسکونی پایدار مطالعه موردی نارمک*. نشریه هنرهای زیبا، دوره ۲۷، شماره ۲۷، صص ۳۵-۴۶.
- فاضلی، محمد (۱۳۹۶). *ارزیابی تاثیرات اجتماعی، برنامه‌ها و سیاست‌ها (جامعه‌شناسان)*. تهران: انتشارات تپسا.
- ملکی، سعید؛ زارعی، جواد؛ شاهرخ زاد، خواجه (۱۳۹۷). *ارزیابی شاخص‌های حکمروایی مطلوب شهری با رویکرد مدیریت محله محور (موردشناسی: محلات شهر همدان)*. فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۲۹، صص ۶۱-۷۴.
- موسایی، میثم (۱۳۸۸). *رابطه توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی*. راهبرد یاس، شماره ۲۰، صص ۹۶-۱۱۷.
- نسترن، مهین؛ قاسمی، وحید؛ زرگرزاده، وحید (۱۳۹۲). *ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه (ANP)*. نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۲۴، شماره ۳، صص ۱۷۳-۱۵۵.

نوربان، فرشاد؛ عبداللهی ثابت، محمدمهدی (۱۳۸۷). **تبیین معیارها و شاخص‌های پایداری در محله مسکونی**. نشریه شهرنگار، دوره ۹، شماره ۵۰، صص ۴۹-۶۳.

نیازی، محسن؛ فرشادفر، یاسمن (۱۳۹۰). **بررسی رابطه میان اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال و جنوب تهران**. نشریه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۷۸-۱۴۷.

Barton C (2004). *Sustainable Cities in Developing Countries*. Urban Planning and Architecture Research Center: 32.

Bramley et al (2006). *What is social sustainability and how do our existing urban forms perform in nurturing it*.

Choguill, C, L (2016). *Developing sustainable neigh bourhoods*. Habitat International, 32: 41-48

Clantonio A (2008). *Social sustainability: linkage Research topolicy and pra*. Oxford Institute for Sustainable Development (OISD), Oxford Brookes University: 3

Conway, G.R (1987). *The properties of agroecosystems*. Agricultural Systems, 24, pp. 95-117.

Dexon, C (2009). *Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe*. Oxford Institute for Sustainable Development (OISD) School of the Built Environment.

Elkington, J (1999). *Triple bottom line revolution: reporting for the third millennium*. Australian CPA, Vol. 69, p. 75.

Flint, Jim (2009). *Neigh borhoods and Community*. International encyclopedia of human geography, pp. 354 – 359.

Holmberg, J., Sandbrook, R (1992). *Sustainable development: what is to be done?’, in Holmberg. J. (ed.) Policies for a Small Planet, Earthscan, London*, pp. 19-38.

<http://region15.tehran.ir/Portals/0/aghazadeh/region-img/rahyab100.zip>

<http://region15.tehran.ir/Portals/0/aghazadeh/region-img/rahyab100.zip>

Loala A (2005). *Corporatesocial Responsibility and social sustainability*. A role for local government, Simon Fraser University: 19

Mackenzie, S (2004). *Social sustainability: toward some definition*. Hawake Research Institute, University of South AustraliaMagill, South Australia: 1

McElroy, M., Jorna, R.J., Van Engelen, J (2007). *Rethinking Social Capital Theory: A Knowledge Management Perspective*. Journal of Knowledge Management, 10(5): 124-126.

Mutlak, N., Schwarze, R (2013). *Elements of a theory of social sustainability*. Taking stock of socialscience approaches, unpublished manuscript

Omman, I., Joachim, Spangenberg, H (2012). *Assessing Social Sustainability, the Social Dimension of Sustainability in a Socio-Economic Scenario*. Presented at the 7th Biennial Conference of the International Society for Ecological Economics in Sousse (Tunisia).

Porta & Sergio (2001). *Formal indicators: Quantifying the contribution of form to urban social sustainability*. Polytechnic omilan and CAIRE, Italy: 66.

Power, A (2004). *Sustainable Communities and Sustainable Development*. London: Sustainable Development Commission.

Raco, M (2007). *Building Sustainable Communities, Spatial Policy-place Imaginations and Labor Mobility in Post*. War Britain. Bristol: Policy Press.

- Seabrooke, W., Yeung, S.C.W., Mayong, Li.F.M (2013). *Implementing sustainable urbandevelopment at the operational level (with special reference to Hong Kong and Guangzhou)*. Habitat International, No. 28, pp. 443- 466.
- Terner (1988). *Conceptualising Socially Sustainable Development*. Paper prepared for DFID and the World Bank.
- Wingtz, M (2011). *Exploring Social Sustainability*. Learning from Perspectives on Urban Development and Companies and Products
- Woodcraft, S (2012). *Social Sustainability and New Communities: Moving from concept to practice in the UK*. ASIA Pacific International Conference on Environment-BehaviorStudies Mercure Le Sphinx Cairo Hotel.Giza, Egypt, Procedia -Social and Behavioral Sciences, No.68, pp.29-42.
- Yu, Tao., Qiping, Shen., Geoffrey, Shi., Qian, Zheng., Helen, Wei., Wang, Ge., Xu, Kexi (2017). *Evaluating social sustainability of urban housing demolition in Shanghai China*. Journal of Cleaner Production, pp. 26-40.